

KADOC-

nieuwsbrief

2011/3

2011/3

De ziel van Holland en 125 jaar ACV Tentoonstellingen

Tijdens de zomermaanden, van 1 juli tot 15 september, kunt u op KADOC twee tentoonstellingen bezoeken.

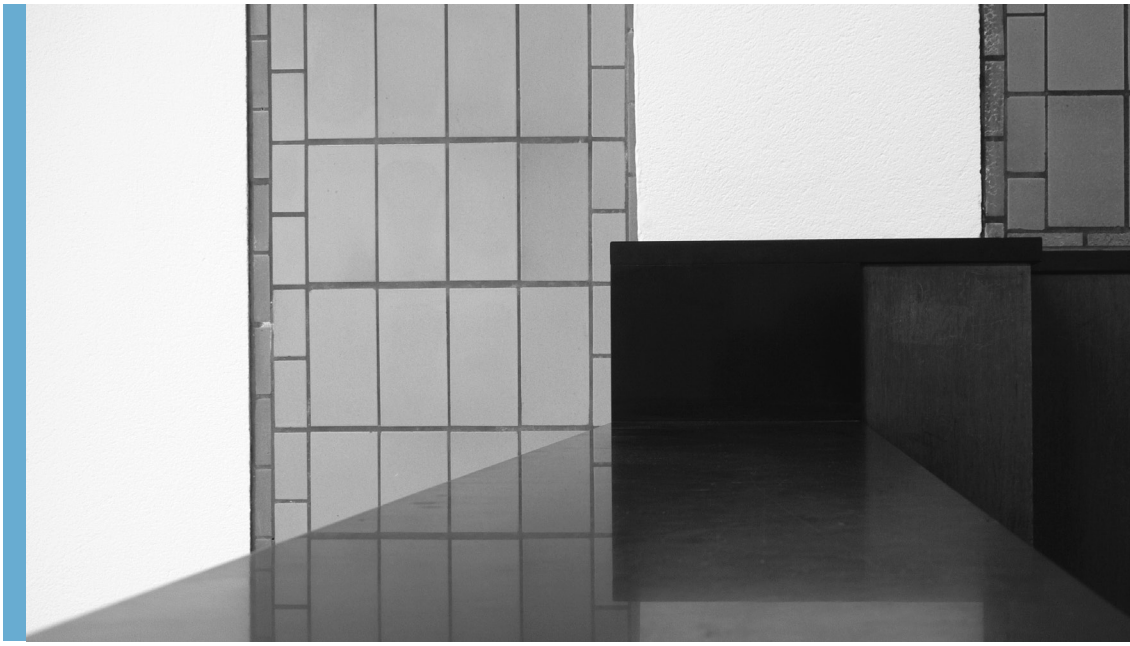
Welke invloed heeft het landschap op onze religieuze beleving? Heeft de calvinistische abstractie het Hollandse landschap hervormd of heeft de abstracte harmonie het geloof van de mensen bepaald? Thomas Coomans, docent architectuurgeschiedenis en monumentenzorg aan de K.U.Leuven, presenteert in onze pandgangen een treffende fotoreeks over de ziel van het Hollandse land. Een voorsmaakje ervan vindt u hier naast. De foto's werden gepubliceerd in *Stimulerende ambigüiteit. Ogen-blikken op de Ziel van Holland*, uitgegeven bij Philip Elchers. Voor alle praktische informatie over de tentoonstelling kunt u terecht op onze website. Voor het boek verwijzen we u door naar <<http://www.philipelchers.nl>>.

In de Vleminckxkapel brengen we de tentoonstelling "125 jaar ACV". Het Algemeen Christelijk Vakverbond (ACV) viert dit jaar 125 jaar christelijk syndicalisme. Het pakt onder meer uit met een rondreizende tentoonstelling, waarvoor het een beroep deed op KADOC, dat basisteksten leverde en zijn foto- en affichedecollectie ter beschikking stelde. De tentoonstelling brengt het verhaal van 125 jaar ACV aan de hand van tien thema's, die elk worden ingeleid door een militant van vandaag. De belangrijkste strijdpunten en evoluties op het vlak van het sociaal overleg, arbeidsvoorwaarden en -omstandigheden, sociale verkiezingen ... komen aan bod met sprekende foto's, oude affiches en historisch filmmateriaal. Heel wat nieuw en tot nu toe onbekend beeldmateriaal werd naar boven gespit. Voor alle praktische informatie over de tentoonstelling kunt u terecht op onze website. Wilt u meer weten over 125 jaar ACV, dan is de nieuwe website <www.125jaarACV.be> aan te raden.

Inhoud / 2 De ziel van Holland en 125 jaar ACV. Tentoonstellingen / 4 'Zing en wees vrolijk!' Een project en enkele pistes voor onderzoek naar muziekcultuur / 10 Wel en wee van een katholieke Vlaamse familie. Archief familie Van Cauwelaert / 14 Vijftig jaar Imeldaziekenhuis. Een nieuwe KADOC-publicatie / 20 Het gevecht met Leviathan. Nieuwe publicatie van KADOC-erevoorzitter Emiel Lamberts / 23 In memoriam Josette Nihoul / 24 Religieuze instituten en identiteit(en). Nieuw themanummer van Trajecta

*Cover: een fanfare in de stoet
n.a.v. de viering van 35 jaar
Belgische Boerenbond, Leu-
ven, 1926.
[KFH97]*

*Blz. 3: foto's van Thomas
Coomans uit de reeks
"Stimulerende ambigüiteit",
die tijdens de zomermaanden
in KADOC wordt tentoonge-
steld.*

‘Zing en wees vrolijk!’

Een project en enkele pistes voor onderzoek naar muziekcultuur

Staf Vos

In de gangen van KADOC gonst het als het ware van muziek. In opdracht van de provincie Vlaams-Brabant coördineert het centrum dit jaar een project over populaire muziek sinds 1800. De eigen collecties in archief en bibliotheek bieden bovendien boeiend materiaal om vooral de religieus geïnspireerde muziekbeoefening in kaart te brengen. Deze bijdrage presenteert het Vlaams-Brabantse project en belicht enkele mogelijke pistes voor toekomstige studie van de verhouding tussen muziek en religieuze contexten.

Muzikaal erfgoed en muziekhisto- risch onderzoek

De erfgoedsector draait in Vlaanderen op volle toeren. Tijdens het voorbije decennium wisten ook musici en muziekwetenschappers hun werkterrein te laten erkennen. Onder meer bladmuziek (alle vormen van neergeschreven muziek), muziekdocumentatie en -iconografie, muziekinstrumenten, audiovisuele dragers en bijbehorende apparatuur, muziekgebouwen en allerlei overdrachts- en uitvoeringspraktijken worden nu door de overheid begrepen als ‘muzikaal erfgoed’.

Sommige lokale erfgoedhouders (gemeenten, verenigingen, festivalorganisaties, muziekscholen of jeugdhuisen) of individuele geïnteresseerden willen graag met die erfenis aan de slag om ze te valoriseren in uitvoeringen, tentoonstellingen of gelegen-

heidspublicaties. Zij stuiten dan op de vraag naar de ruimere historische betekenis ervan, een vraag die het perspectief van de lokale speler overstijgt. Welke evolutie kenden muziekgenres bijvoorbeeld, en waarom verloren ze hun populariteit? Welke politieke, levensbeschouwelijke of commerciële belangen werden door muziekgroepen verdedigd? Leidde muziekbeoefening tot sociale samenhang, of juist tot conflict? Lokale verenigingen hebben niet altijd de middelen om een dergelijk onderzoek te voeren.

Met toeters en bellen!

De provincie Vlaams-Brabant wil de erfgoedhouders op dat domein ondersteunen. Vanaf september 2010 engageerde ze KADOC en partners (ADV N, Amsab-ISG en Liberaal Archief) voor een eenjarig onderzoeksproject met de werktitel *Met toeters en bellen. Populaire muziekcultuur in Vlaams-Brabant, 19de en 20ste eeuw*. Daarmee bouwt de provincie voort op een bestaand samenwerkingsverband dat eerder al leidde tot een gezamenlijke bundel over de sociale en economische geschiedenis van de provincie (2001) en het succesrijke *Voetsporen van devotie. Processies in Vlaams-Brabant* (2008), telkens vergezeld van een tentoonstelling. Het huidige project omvat in hoofdzaak het verzorgen van een uitgebreide boekpublicatie die in april 2012 wordt voorgesteld op een muzikaal publieksevenement in Tienen. In afwachting daarvan vindt op 18 juni 2011 een studiebijeenkomst plaats die toegankelijk is voor alle geïnteresseerden en aandacht zal besteden aan zowel het historisch onderzoek (voormiddag), als de zorg voor muzikaal erfgoed (in samenwerking met Resonant).

De onderzoekers die vanuit de vier partnerinstellingen samenwerken aan het gevraagde boek over ‘populaire muziekcultuur’, maken er een collectief werkstuk van. Elke auteur heeft een eigen werkterrein, zoals blaasmuziek (Liberaal Archief), koren en liedbeweging (ADV N), popmuziek na 1960 (Amsab-ISG). KADOC verzorgt de coördinatie en staat onder meer in voor dans- en feestmuziek vóór 1960, theaternmuziek (opere, revue, musical) en muziekscholen. Het ‘populaire’ karakter van de bestudeerde muziekcultuur wordt met andere woorden heel ruim gedefinieerd. Het boek mag geen regionale variant worden van bestaande elitaire muziekgeschiedenissen waarin alleen

gevestigde namen worden gepresenteerd. Maar omgekeerd mag men ook het historische belang niet onderschatten van bijvoorbeeld opera of liturgische muziek voor de creatie van ‘populaire muziek’.

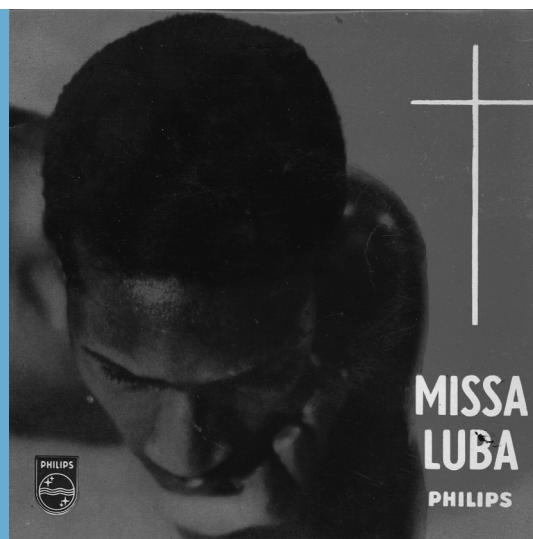
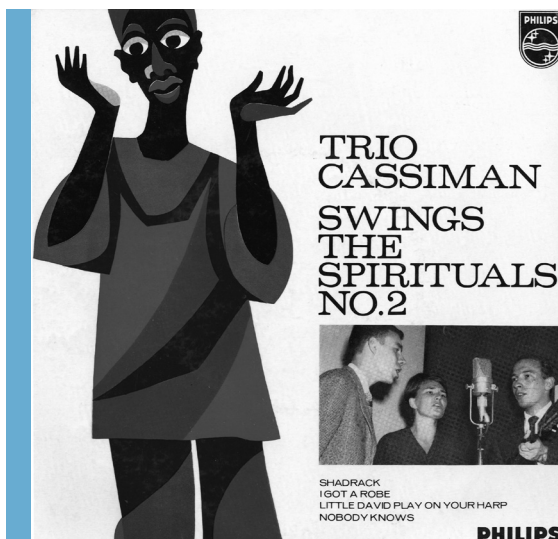
Operamelodieën die vandaag nauwelijks nog bekend zijn, werden tot voor enkele decennia immers wel gebruikt in fanfare-, dans- en carnavalsmuziek. In de muziekscholen die door overheden of particulieren waren opgericht, werden klassieke virtuozen, maar ook de leden van de harmonie of de popgroep opgeleid. Geëxperimenteer in jazzkelder, rockgarage of folkschuur liet na enige tijd en met hulp van de muziekindustrie hele festivalweiden vollopen. *Met toeters en bellen* wil geen hokjesdenken over muziek bestendigen, maar juist relaties tussen verschillende historische genres en contexten aantonen. Op een dergelijk breed canvas kan de strijd tussen verschillende groepen - elites, minderheden of massa's - des te beter uit de verf komen.

Groepen, uitwisseling en opvoering Om diezelfde reden zal de publicatie niet worden opgedeeld per genre of formatie, maar zullen de auteurs hun werkteerein exploreren in drie interpretatief-thematische delen met telkens twee hoofdstukken. De groep staat centraal in het eerste deel: niet alleen de vaak geroemde ‘harmoniserende’ kracht van muziek, maar ook de capaciteit om met beladen deuntjes, gebaren of liedteksten de onderlinge confrontatie tussen sociale en culturele groepen te verhevigen.

Een tweede deel werkt de mechanismen van uitwisseling verder uit. Tijdens de vorige twee eeuwen maakten mensen immers op uiteenlopende manieren kennis met muziek: via de dagschool, in officiële of alternatieve muziekscholen, door het voorbeeld van vrienden in harmonie of jeugdclub, of langs allerhande mediakanalen en merchandising. De daarbij horende verschuivingen in repertoire en aanpassingen aan muziekinstrumenten overstegen uiteraard de grenzen van de eigen streek: regio's die sinds 1995 tot de huidige provincie Vlaams-Brabant horen, kenden in de twee voorgaande eeuwen voortdurend interactie met de voormalige provinciehoofdstad Brussel en, afhankelijk van het moment en het genre, met Parijs, Wenen, Liverpool of Hollywood.

Het samenspel tussen lokale en internationale dynamiek bepaalde ten slotte ook de manieren van opvoering, die aan de orde komen in het derde deel van het boek. Vlaggen, majorettes of het gedrag van de muzikanten op een podium waren geen nevenverschijnselen, maar bepaalden mee de kern van de zaak. Muziek krijgt nu eenmaal ook op een visuele manier een symbolische waarde. De ruimte waar de muziek weerklonk, tijdens een volksfeest op straat of door de hoofdtelefoon in een slaapkamerstudio, had eveneens een sterke invloed op de ervaring ervan.

Muzikale bronnen Het bronnenmateriaal voor dit onderzoek is vanzelfsprekend zeer divers. De auteurs kunnen recente aspecten evalueren via interviews met actoren in het lokale, regionale en (inter)nationale muziekleven. Dergelijke gesprekken kunnen echter slechts worden begrepen in confrontatie met persreacties of -aankondigingen, administratieve archiefstukken, beeldmateriaal, bladmuziek en - niet het minst - geluidsmateriaal uit de betreffende periode. Voor oudere perioden ontbreken de mondelinge bronnen, maar worden de rol en de beleving van muziek gereconstrueerd aan de hand van documentatie uit de belangrijke Belgische onderzoeksbibliotheken en archieven van Vlaams-Brabantse gemeenten,

verenigingen en scholen (voorlopig slechts deels geregistreerd in <www.muziekbankvlaanderen.be>).

Twee plaatjes uit onze collectie. [KMS388 en KMS421]

Daarnaast zijn ook persoonlijke collecties en advies van experts in de verschillende deeldomeinen van onschatbare waarde. Het is immers de bedoeling van de publicatie om een doorverwijfsfunctie te vervullen en geïnteresseerden op weg te helpen naar de meer gespecialiseerde literatuur. Tot slot bewaren ook de vier betrokken erfgoedinstellingen collecties die voor onderzoek naar diverse muziekculturen in Vlaams-Brabant van belang kunnen zijn, zoals onder meer socialistische strijdliederen (Amsab), liederavonden van het Willemsfonds (Liberaal Archief), het archief van het Algemeen Nederlands Zangverbond (ADV N) of van Fedekam en het Koninklijk Muziekverbond van België (KADOC).

Toekomstmuziek: 'religieuze muziekcultuur'

Op KADOC zijn al langer plannen om de rijke muziekcollectie te valoriseren. Dat zou kunnen met onderzoek naar 'religieuze muziekcultuur' sinds 1800, een thema dat in het Vlaams-Brabantse project slechts een beperkt aspect van de opzet uitmaakt. Naar analogie met de hoger beschreven opvatting van populaire muziekcultuur zijn ook hier niet enkel de klassieke meesterwerken uit de traditie van 'gewijde muziek' een analyse waard. De vraag hoe muziek tijdens de vorige twee eeuwen in de religieuze praktijk werkte - of net weerstand opriep - vergt een veel ruimer bronnenonderzoek dat de hele ontstaans- en gebruikscontext in kaart brengt.

Dat kan gebeuren aan de hand van de invalshoeken van *Met toeters en bellen*. De voortdurende herformulering van kerkmuzikale idealen bijvoorbeeld, gebeurde onder invloed van internationale uitwisseling op congressen en door persoonlijke contacten tussen musici, geestelijken en leken. Zij wilden de muziek een belangrijke rol geven in de liturgie, maar bepaalde groepen kwamen in conflict over het geschikte repertoire: moest de muziek in de liturgie meerstemmig zijn, gezongen in het Latijn en prachtig om naar te luisteren, of juist makkelijk om mee te zingen in de volkstaal? Was kerkmuziek een zaak van vrouwen of enkel van mannen? Paste slechts een uitgepuurd gregoriaans, of ook een zwoel jazz- of popritme?

De Heilige Stoel bepaalde de marsrichting, onder meer in het motu proprio van 1903 en in besluiten van het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965). Maar in de marge werd enthousiast geëxperimenteerd. Voor het gebruik van muziek binnen en buiten de liturgie moet bovendien naar plaatsen en manieren van opvoering worden gekeken. Een onpersoonlijk orgel hoog op het oksaal of samenzang in een kring maakte een groot verschil. Van de jaren 1930 tot de jaren 1960 kon muziek ook spreek- en bewegingskoren bezielen in grote openluchtstadions, waar de liturgie, met deelname van geestelijken, deels als esthetisch spektakel werd geësceneerd. En leidt de zang van Sœur Sourire of de Noord-Ierse groep The Priests een eeuwig leven in videoclip op Youtube?

Zangboeken, tijdschriften, platen en archiefdozen

KADOC bewaart veel bronnen waarmee het historische belang van genres en praktijken in de (Belgische) religieuze muziekcultuur opnieuw onder de aandacht kan worden gebracht. Zo is er de bijzonder rijke collectie gregoriaanse antifonen, gradualen, processionales, compilaties en uittreksels voor bijzondere plechtigheden. Op basis van aantekeningen, partituuruitgaven en opstellen in liturgische tijdschriften kan de verschuivende uitvoeringspraktijk ervan worden gereconstrueerd. Een tweede deelcollectie vormen de niet-gregoriaanse zangboeken, met hoofdzakelijk uitgaven in de volkstaal uit zowel de periode vóór als na Vaticanum II. Uit opeenvolgende versies van vandaag nog bekende bundels, zoals *Zingt Jubilate*, maar ook in zangboekjes voor jeugdbewegingen of volksmissies en gelegenheidscomposities kan een verschuiving in muziekstijlen en tekstkeuze blijken.

Vervolgens vraagt de institutionele inbedding van dat muziekrepertoire om aandacht. In samenwerking met Resonant en

*Muzikale bronnen op
KADOC.
[KA4154 en KYB2650]*

Ignace de Sutter

EEN NIEUW LIED

PATMOS ✱ ANTWERPEN

LE PHILOPHONE RELIGIEUX

DES VILLES, DES CAMPAGNES, JUBE GÉNÉRAL, ET DES COMMUNAUTÉS RELIGIEUSES

6e LIVRAISON

N ^o 25. ET INCARNATUS EST. Solo de Sop. ou Ten. et Chœur.	Page 82.
„ 26. ET RESURREXIT.	85.
„ 27. SANCTUS.	92.
„ 28. BENEDICTUS. Solo de Soprano ou Tenore.	94.
„ 29. AGNUS DEI.	95.

PUBLIÉ AVEC L'APPROBATION DE L'ORDINAIRE.

SECONDE ANNÉE

JUIN 1869.

J. PETIT. BRUGES. Dépôté 1869.

1651
1951

Het Openluchtspel van ONZE LIEVE VROUW VAN JEZUS-EIK

in het Zoniënwoud
300 uitvoerders

wordt gespeeld op
5, 9, 12 en 15 Oogst
te 20,30 uur

GRAND

à Notre Dame-au-Bois
5, 9, 12 et 15 août à 20 h. 30

Tekst : E. H. Fr. EYKANS - Regie : AST FONTEYNE
Choregraphie : Lea DAAN

JEU MARIAL

Alle plaatsen zijn genummerd - Kaarten op voorhand te bestellen: Sekretariaat van 't Mariaspel, Jezus-Eik (Overijse) - Tel. Hoeilaart 57.0461
Pour les cartes s'adresser d'avance au Secrétariat du Jeu Marial, N. D. au Bois (Overijse) — Tel. Hoeilaart 57.0461

andere partners wordt de ODIS-databank verder uitgebreid voor het muzikale middenveld. ODIS geeft onder meer de banden weer tussen personen, organisaties, instellingen en hun periodieke publicaties en archiefbestanden. Zo waren belangrijke liedcomponisten uit de vernieuwingsbeweging rond en na Vaticanum II, zoals Ignace de Sutter en Paul Schollaert, verbonden aan het Leuvense Lemmensinstituut. KADOC bewaart ook archivalia van de organist en componist Jaak Nikolaas Lemmens, die deze instelling in 1879 in Mechelen had opgericht, toen hij ook reeds als hervormer van het muziekleven werd genoemd. Het waren de studenten van zijn school die later veelal als koster-organist aan het werk gingen en in hun eigen tijdschriften muzikale, praktische en sociaaleconomische aspecten van hun job bespraken. KADOC bewaart onder meer *Gewijde dienst* (1961-2004), maar ook het meer algemene *Musica Sacra* (Frans 1881-1930; Nederlands 1910-1914, 1927-1964) of de Brugse bladmuziekuitgave *Philophone Religieux* (1868-1869).

Aankondigungsaffiche van
een openluchtspel in Jezus-
Eik, waarvan de regie in
handen was van Ast
Fonteyne.
[KCC790]

Tegelijk werd, binnen en buiten het kerkgebouw, naar heel andere presentatiemiddelen voor religieuze overdracht gezocht. Muziek speelde daarin een belangrijke rol. Uitvoerige documentatie vindt men in de archiefbestanden van regisseurs van massaspelelen tijdens het interbellum tot de jaren 1960 (Jozef Boon, Ast Fonteyne). Het tijdschrift en audiovisueel materiaal van de vereniging Eigentijdse Jeugd tonen hoe vanaf 1965 bij de salesianen van Don Bosco het evangelie werd uitgedragen naar jongeren in musicals en dansvoorstellingen. Onderzoekers van (religieuze) muziekcultuur hebben daarmee alvast beloftevolle bronnen ter beschikking.

Wel en wee van een katholieke Vlaamse familie

Archief familie Van Cauwelaert

Godfried Kwanten

De Antwerpse familie Van Cauwelaert heeft haar wortels in het Pajottenland. Verscheidene telgen maakten naam als politicus of journalist. Haar meest prominente lid, Frans Van Cauwelaert (1980-1961), leverde in de tussenoorlogse periode als Kamerlid en leider van de Katholieke Vlaamse Kamergroep een essentiële bijdrage tot de realisatie van de taalwetgeving. Daarbij kwam hij niet alleen in aanvaring met vertegenwoordigers van het Franstalige establishment in ons land, maar ook met de radicale Vlaams-nationalisten. In diezelfde periode was hij burgemeester van Antwerpen (1921-1932) en enkele malen minister. Van 1939 tot 1954 zetelde hij als Kamervoorzitter. Zijn politiek archief berust bij het Antwerpse Letterenhuis. Recentelijk bezorgde de familie Van Cauwelaert haar archief (1806-1988) aan KADOC. Het is een amalgaam van persoonlijk-familiale documenten en (semi)publieke dossiers die de familie tot dusver in eigen schoot wenste te bewaren.

Het familiearchief-Van Cauwelaert - een tiental strekkende meter - bevat twee grote bestanden, naast enkele kleinere gehelen. Een eerste omvangrijk onderdeel betreft de meer persoonlijke bundels van Frans Van Cauwelaert. Daarin vindt men een zeer uitgebreide correspondentie, ook van zijn echtgenote Louise Verschueren en zijn kinderen, met voornamelijk verwanten en vrienden. Ook bevat dat subbestand een zeer omvangrijk dossier (55 omslagen!) in verband met de rechtszaken in de jaren 1930 van

Diskaart

Kampenoeliën Roomsoep

Doorzalnde Zeetongen

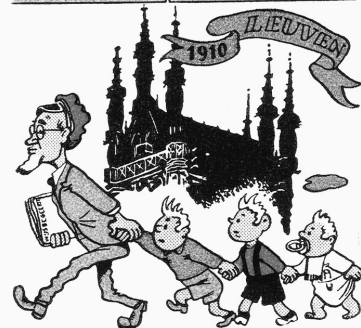
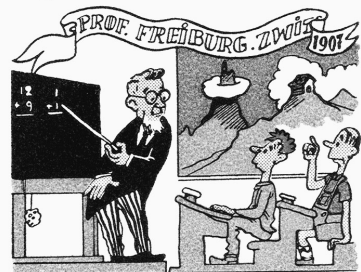
Kalfzwezerikken Richelieu

Straatsburger Ganzenlever

Yoroom

Ooft

Nagerecht

10 Januari 1950

Frans Van Cauwelaert tegen Rex-leider Leon Degrelle en de VNV-krant *De Schelde*. Die hadden betrekking op beschuldigingen van Degrelle en van de krant aan het adres van Van Cauwelaert inzake diens optreden als beheerder in de Antwerpse Depositobank en zijn rol in het elektriciteits-, gas- en watercontract van de stad Antwerpen. De bundels belichten ook het debat in de katholieke partij en in de Kamer over die kwestie, evenals de rol van Van Cauwelaerts opponent Gustaaf Sap en de polemiek tussen Van Cauwelaert en *La Libre Belgique*. De stukken laten toe de procesgang en de politiek-maatschappelijke beroering waartoe die aanleiding gaf, minutieus te reconstrueren.

Verder zijn in dat onderdeel zeer lijvige en interessante dossiers beschikbaar over de activiteiten van Frans Van Cauwelaert in de (vooral Antwerpse) bedrijfswereld en in het financiële milieu. Zijn functies als beheerder van de firma Gevaert en van de verzekeringsmaatschappij Mercator, evenals zijn voorzitterschap van het Algemeen Beleggingskantoor zijn goed gedocumenteerd. Tot slot zijn uitgebreide reeksen artikels en redevoeringen aanwezig, naast bundels over buitenlandse verblijven, onder andere over de ballingschap van de familie in New York tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Kinderen

Van Cauwelaert

Een tweede groot onderdeel van het archief is het bestand van Mia Van Cauwelaert (1911-1988), de enige dochter van Frans Van Cauwelaert. Ook daarin bevindt zich een uitgebreide verzameling persoonlijke en familiale correspondentie. Daarnaast zijn er interessante dossiers, toespraken en artikels met betrekking tot haar politieke mandaten (gemeenteraadslid vanaf 1946 in Antwerpen, COO-lid en schepen), haar beheersfuncties in Antwerpse vzw's, bedrijven en scholen en haar activiteiten inzake de financiële ondersteuning van het Antwerps katholiek onderwijs. In het oog springen de bundels die handelen over Mia Van Cauwelaerts medewerking gedurende de Tweede Wereldoorlog aan het Office of War Information (New York); onder het pseudoniem 'Annie Aerts' verzorgde zij mee de radio-uitzendingen van 'The Voice of America' naar België. Vele documenten wijzen uit dat zij, eenmaal zelf politiek actief, zich inspande om de positie van de vrouw in de politiek, in de eerste plaats in de christendemocratie, te versterken. Uit een aantal andere dossiers blijken ten slotte haar inspanningen om de herinnering aan haar vader levendig te houden en zijn papieren nalatenschap historisch te valoriseren.

Van de andere kinderen van Frans Van Cauwelaert zijn er veeleer beperkte en diverse stukken aanwezig. Interessant zijn de dossiers van priester Willem Van Cauwelaert (1909-1972) over zijn activiteiten als leider en aalmoezenier bij de scouts voor, tijdens en na de Tweede Wereldoorlog, in het bijzonder zijn inzet voor gehandicapte scouts en meisjesgidsen. Andere dossiers betreffen zijn loopbaan in het onderwijs, vooral zijn functie als diocesaan inspecteur godsdienst in het lager onderwijs (1955-1970). Van zoon Emiel Van Cauwelaert (1907-1957) bleven bundels bewaard over zijn activiteiten in het interbellum als beheerder bij onder andere de Antwerpsche Depositobank. Van de broers Jan (scheutist en missiebisshop), Herman, Jozef, Albert, Karel en Leo Van Cauwelaert zijn enkele persoonlijke stukken aanwezig. Dat is ook het geval voor verdere verwanten (broers, neven, nichten enz.) van Frans Van Cauwelaert.

Studie van figuren en milieus

In nagenoeg alle dossiers bevinden zich opvallend veel 'personalia', documenten die met de persoonlijke levenssfeer te maken hebben, onder andere dagboeken, adresboekjes en autobiografische geschriften, geboortekaartjes, brieven, telegrammen en postkaart-

jes, menu's, diploma's, paspoorten en reisdocumentatie, gelegenheidsprentjes, misboekjes, notaboekjes, lidkaarten, notariële akten, testamenten en tekeningen. Daarnaast zijn er overvloedig audiovisuele documenten aanwezig, vooral albums met negentiende-eeuwse portretfoto's en foto's van familiefeesten en -reizen. Te vermelden zijn de foto's van de barakken/verblijven van Belgische vluchtelingen in Nederland gedurende de Eerste Wereldoorlog, de foto's van Willem Van Cauwelaert over zijn activiteiten in de scouts-beweging en die van Mia Van Cauwelaert als medewerkster in New York aan The Voice of America.

Mia Van Cauwelaert aan haar bureau, met daarop een foto van haar vader.

Die persoonlijke documenten belichten een andere dimensie van de archiefvormers dan hun publieke of officiële, ook al is die laatste natuurlijk nooit ver weg. De grens tussen publiek optreden en persoonlijk leven oogt immers bij een figuur als Frans Van Cauwelaert bijzonder smal. Het bestand toont de archiefvormers als huisvader, echtgenoot, zoon, dochter of familielid. Het schetst en documenteert hun onderlinge relaties en vriendenkringen, hun levensstijl, feesten, jubilea en familiebijeenkomsten, onderwijs en opleiding, lectuur, onderscheidingen, reizen en vakanties. Het brengt hen in beeld bij geboorte, huwelijk, priesterwijding, ziekte en overlijden. Ook krijgt de onderzoeker een beeld van het financiële huishouden van de betrokkenen, van hun dagelijkse inkomsten en uitgaven, hun nalatenschappen, het bezit en beheer van hun onroerend goed, hun aandelen, beleggingen en leningen. Het geheel is bij uitstek geschikt als bronnenmateriaal voor biografisch onderzoek en voor een kleurrijke schildering van het maatschappelijk milieu waarin de diverse protagonisten zich bewogen. Het reikt ook vergelijkingsmateriaal aan voor breder onderzoek naar familiaal leven en sociale en politieke milieus in het eerste deel van de twintigste eeuw, vermits het Frans Van Cauwelaert in beeld brengt als een exponent van een nieuwe en zelfbewuste katholieke elite die opklom tot de hoogste politieke, financiële en economische kringen.

Vijftig jaar Imelda- ziekenhuis

Een nieuwe KADOC- publicatie

Jo Deferme

Op 20 mei werd in Bonheiden het jubileumboek *Imelda in Bonheiden, 1961-2011* voorgesteld. Het verhaal van het Imeldaziekenhuis is niet alleen boeiend, maar ook historisch en maatschappelijk relevant. De ontwikkelingen in Bonheiden zijn immers illustratief voor de geweldige evolutie die de gezondheidszorg in interactie met de medische en verpleegkundige wetenschappen, de moderne welvaartsmaatschappij en de economische regionale ontwikkelingen heeft doorgemaakt. Bovendien is Imelda een krachtige manifestatie van het vrij initiatief en van de mogelijkheden die het subsidiariteitsbeginsel inhoudt. Het boek, geschreven door historicus dr. Jo Deferme, wil ten slotte ook bijdragen tot een ruimer en comparatief onderzoek over de geschiedenis van de hospitaal- en gezondheidszorg in Vlaanderen.

Imelda in Bonheiden steunt op een breed bronnenonderzoek, onder meer van de archieven van Imelda zelf. Daarenboven werd intens gebruik gemaakt van *oral history*: er werden maar liefst 36 personen ten gronde bevraagd, sommigen meerdere keren. Het ging om (gewezen) bestuurders, geneesheren, verpleegkundigen of andere personeelsleden. Zeer leerrijk waren de contacten met enkele pioniers van het ziekenhuis.

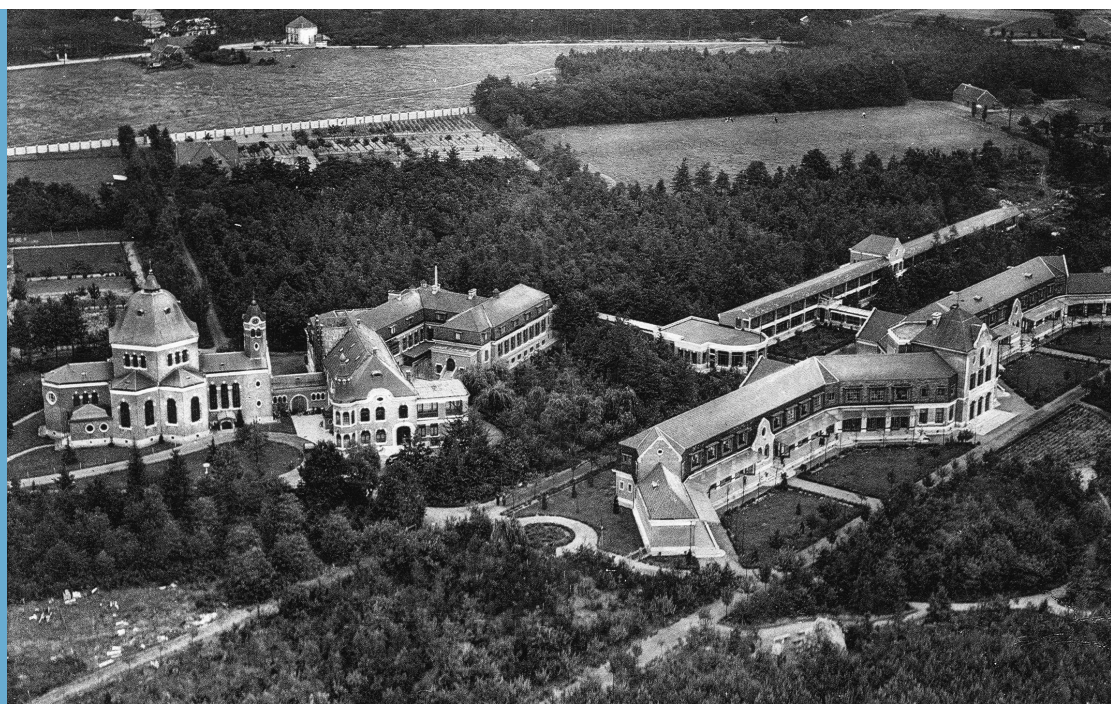
Van sanatorium naar algemeen ziekenhuis, 1961-1973

In 1961 vestigden zich enkele gedreven artsen in het Bonheidense sanatorium van de zusters van het Convent van Betlehem. Die hadden immers beslist het Imeldasanatorium van de jaren 1930 om te vormen tot een volwaardig algemeen ziekenhuis. Van bij het begin vielen de forse ambities en de snelle ontwikkeling van het nieuwe ziekenhuis op. In de jaren 1960 waren de bestaande ziekenhuizen in de Mechelse regio nog volgens het oude stramien opgevat, namelijk relatief kleine instellingen rond één of enkele artsen. De specialisten van Bonheiden sloegen uitdrukkelijk een andere richting in. Hen stond een modern ziekenhuis met een breed medisch aanbod voor ogen. Zo zochten ze collectief aansluiting bij de toenmalige nieuwe trend van specialistische geneeskunde in 'grotere' ziekenhuizen.

Tussen droom en daad staat vaak de harde realiteit. Zo ook in Bonheiden. De Imeldapioniers moesten tal van drempels overwinnen. Het ziekenhuis lag immers niet in een stedelijke agglomeratie. Patiënten moesten zich aardig ver verplaatsen. Bovendien waren de gebouwen al oud - ze dateerden van 1929-1932 - en nauwelijks aangepast aan de functies die men er wilde in onderbrengen. Maar er waren ook gunstige factoren. België kende in de jaren 1960 een periode van sociaaleconomische welvaart en levensbeschouwelijke pacificatie. De wereldtentoonstelling van 1958 luidde een krachtige modernisering van de Vlaamse samenleving in. De regio Mechelen beschikte met Jos De Saeger en Antoon Spinoy niet alleen over kleurrijke, maar ook sterke politieke actoren. In het groene hinterland van het ziekenhuis verrezen nieuwe wijken, waaronder vele met een residentieel karakter. De snel groeiende bevolking had nood aan een adequaat en up-to-date gezondheidsaanbod.

De eerste Bonheidense artsen hadden de troeven van een vestiging in Bonheiden wel degelijk goed ingeschat, steunend op hun ervaringen in Congo, hun verbondenheid met Leuven en vooral hun daadkrachtig geloof in het project Imelda. Het verliep bovendien allemaal relatief snel. Op het einde van de jaren 1960 waren de grondslagen gelegd, met de afdelingen heilkunde, geneeskunde, kraam- en kindergeneeskunde. Daarnaast beschikte Imelda over radiologie, anesthesie en neuropsychi-

Postkaart van het sanatorium Imelda, met klooster en kapel, in de groene omgeving van Bonheiden.

atrie. In het begin van de jaren 1970 installeerde het ziekenhuis al een voorloper van de intensieve zorgdienst, de hartbewaking en de klinische biologie. Vooral de hemodialyse of kunstnieractiviteit werd ontwikkeld tot een sterkhouder.

Het verliep niet alleen relatief snel, maar ook efficiënt. Bonheiden werd op advies van de ziekenhuispionier André Prims (1930-2000) een vroeg voorbeeld van de omvorming van een congregationeel initiatief tot een zelfstandige instelling, en dat in een gestructureerde interactie tussen congregatie en leken-professionals. Imelda kwam al in deze periode op eigen benen te staan: de congregatie stond niet langer in voor bestuur en financiële ondersteuning. Die noodzaak tot zelfstandigheid noopte ook tot de overname van het Mechelse Sint-Romboutsziekenhuis en de fusie met Sint-Elisabeth.

Groei naar volwassenheid, 1974-1980 De crisis van de tweede helft van de jaren 1970 zette op het gedreven en ambitieuze Imelda geen domper, maar daagde het uit tot een beleid van gerichte programmatie en kanalisering van de activiteiten. Het ordewoord werd de consolidering van de bestaande ziekenhuisafdelingen, de omvorming van het Sint-Elisabethziekenhuis in Mechelen tot een dienst voor chronische verzorging, de installatie van een dienst voor spoedgevallen en een steeds professioneler verpleegkundig team. Dat ging in Imelda gepaard met een vroege aandacht voor de humanisering van de ziekenhuiszorg.

Het aantal opnamen was intussen gestaag toegenomen van ca. 5000 in het begin van de jaren 1970 tot bijna 8000 in 1980. Ook het aantal personeelsleden verdubbelde in die periode tot ca. 500. Toch was er één knelpunt. Het oude sanatoriumgebouw vormde duidelijk een hinderpaal voor groei en kwaliteitsvolle verzorging. De volgende jaren werd de ziekenhuissite dan ook een bouwwerf.

Op volle kracht in het nieuwe ziekenhuisgebouw, 1981-1988 Het nieuwe ziekenhuisgebouw dat in 1981 in gebruik werd genomen, liet Imelda toe de regio een breed medisch gamma aan te bieden, een aanbod dat bij de tijd was. In het oude sanatoriumblok werden de neuropsychiatrie, de kraamafdeling en de revalidatie ondergebracht. De hemodialyse bleef in de oude wasserij en de nieuwe gebouwen werden de thuishaven van genees- en heelkunde, pediatrie en de ondersteunende diensten. In die jaren werd ook de dienst spoedgevallen herhaaldelijk uitgebreid. Daarnaast was de ingebruikname van de CT-scan in 1986 een belangrijk feit, terwijl met de cardiologie - voortbouwend op de eerste stap die in 1971 was gezet - verder werd gegaan in de ontwikkeling van subspecialisaties.

Het was ook in deze jaren dat Imelda zijn nierpatiënten de mogelijkheid van autodialyse ging aanbieden.

Toch moest Imelda in deze periode enkele moeilijke evenwichtsoefeningen uitvoeren. Het koos daarbij resoluut voor de eigen regio, sloot de Sint-Romboutskliniek in Mechelen en behield Sint-Elisabeth voor chronische verzorging. Bovendien omzeilde Imelda het overheidsmoratorium op de uitgaven voor de gezondheidszorg met de opening van het eigen rusthuis De Dertien Eiken in een vernieuwde vleugel van het oude sanatorium. Dat alles ging gepaard met de ontwikkeling van een sterk management, zonder evenwel de innoverende dynamiek van de geneesheren-specialisten te verliezen.

Dat Imelda de kunst van het evenwicht beheerste, blijkt uit de handige [De nierdialyse](#). omgang met de vele sociale en bijzondere tewerkstellingsstatuten, de opportuniteit ervan te zien en ze te koppelen aan de eisen van de evoluerende verpleegwetenschap. De implementatie van het theoretisch model van de integrerende verpleegkunde in Bonheiden vormt daarvan een mooie illustratie. Daarenboven trachtte Imelda steeds aan zijn medewerkers zo gunstig mogelijke arbeidsvoorwaarden toe te kennen. Zo kon het expanderende ziekenhuis - bijna 15.000 opnamen en 650 personeelsleden ca. 1990 - toch enigszins de familiale en collegiale sfeer van de pionierstijd bewaren.

Balanceren tussen nieuwe ambities en continuïteiten, 1989-1996

In de late jaren 1980 en in het begin van de jaren 1990 drong de overheid om redenen van financiële beheersbaarheid sterk aan op meer samenwerking of zelfs fusies van ziekenhuizen. Imelda nam een afwachtende houding aan en toonde alleszins weinig enthousiasme voor fusieoperaties. Het geloof in eigen kracht nam de bovenhand, met nieuwe sterkhouders op het vlak van het medisch aanbod: hartchirurgie, neurochirurgie, daghospitalisatie en de overname van Den Olm van het plaatselijke OCMW om een volwaardige bejaardenzorg voor Bonheiden te realiseren.

Deze jaren zijn ook bekend als die van de 'witte woede'. Ondanks het ongenoegen van de verpleegkundigen over het sociaal statuut en de zwaarte van hun job bleven in Bonheiden de sociale relaties relatief rustig en vooral constructief.

Vooruit op eigen kracht, 1997-2004

De bedreigende fusie van het Duffelse Sint-Norbertus- en het Mechelse Sint-Jozefziekenhuis belette Bonheiden niet te kiezen voor zelfstandigheid, weliswaar gepaard aan medische samenwerkingsprojecten, daar waar ze een meerwaarde voor beide partijen realiseerden. De patiënten van De Dertien Eiken werden geïntegreerd in Den Olm, dat uitgroeide tot een gespecialiseerde campus voor senioren, met serviceflats en voorzieningen voor kortstondige opvang.

Op een constructieve en ook wel slimme wijze wist Imelda de nieuwe ziekenhuiswet van 2002 te implementeren, mee te gaan in de optiek van de registratie van medi-

sche en verpleegkundige gegevens en het financiële evenwicht te behouden. Bovendien bouwde het in 1997 het nieuwe dagziekenhuis en ontplooidde zich een volwaardige afdeling oncologie, gekoppeld aan een variatie van zorgprogramma's. Daarmee bereikten de bijna 900 personeelsleden in 2004 zo'n 20.000 patiënten. *Op de afdeling intensieve zorgen.*

De dynamiek van Imelda Uit de studie komt Imelda naar voren als een krachtige illustratie van wat het vrij initiatief in samenwerking met de overheid - via het systeem van de gesubsidieerde vrijheid - vermag. Dat de overheid taken delegeert, gepaard aan subsidiëring en regulering, bood de zorginstellingen voldoende ruimte om medische innovaties aan te wenden in het voordeel van het ziekenhuis en van de patiënt. Imelda-pionier Karel Seghers omschreef de filosofie van de beginjaren als *fortiter in re, suaviter in modo* ofwel "resoluut voor de zaak, bedachtzaam in de manier waarop". Die filosofie bleef nazinderen in de geesten van artsen en bestuurders. Het Imeldaziekenhuis bleek altijd goed te weten wat het wilde, maar trapte nooit in de val van waaghalzerij.

Het besluit presenteert zes interne krachtlijnen die deze zekere - of milde - eigenzinnigheid kenmerken:

1. Het grote engagement en de sterke positie van het medisch corps. Dat komt tot uiting in de VGSIZ - Vereniging Geneesheren-specialisten van Imeldaziekenhuis vzw - en in zijn opvallend syndicaal engagement. Zo leunde hoofdgeneesheer Seghers aan bij het Algemeen Syndicaat van Geneesheren van België, terwijl de tweede voorzitter van de medische raad, Beckers, tot de Belgische Vereniging van Artsensyndicaten behoorde. Beckers droeg sterk bij tot de autonome positie van de artsen in Bonheiden, terwijl Seghers symbool kon staan voor de visionaire kracht van de medische staf.

2. De relatief snelle professionalisering van het management en de haast historische aandacht voor het belang van vorming als basis voor een kwaliteitsbeleid, zowel technisch als inzake humane zorg voor de patiënten. Zowel artsen als verpleegkundigen participeerden aan dat proces.

3. De kracht van de medische specialisatie. Het Imeldaziekenhuis speelde een voortrekkersrol in de Mechelse regio door zijn breed scala aan specialismen en dat tot op de dag van vandaag. Het toonde zich daarin bijzonder hardnekkig: de uitbouw van het hartcentrum, de volgehouden queeste naar de NMR en de aanpak van de vergrijzing via de bejaardenzorg illustreren dat.

De inkom van het nieuwe ziekenhuis.

4. Een groot geloof in diversificatie van het zorgaanbod, zoals blijkt uit de aandacht voor de bejaardenzorg.

5. Met een baksteen in de maag geboren. Om zijn sterke positie te behouden en al die specialismen, artsen, personeelsleden en patiënten te kunnen herbergen, moest er voortdurend worden gebouwd en verbouwd.

6. Milde eigenzinnigheid gepaard aan een groot en ambitieus vertrouwen in eigen kracht. Dat uitte zich op velerlei vlakken in heel de geschiedenis van het ziekenhuis. Vanaf het moment dat de eerste artsen in Bonheiden toekwamen, viel meteen hun forse ambitie op. Hun expeditie naar Mechelen enkele jaren later getuigde daar eveneens van. Ook de relatief snelle verzelfstandiging van het ziekenhuis kan tegen die achtergrond worden begrepen. Hoewel Imelda vaak meteen nieuwe evoluties opmerkte en over een welvarend hinterland beschikte, betekende dat niet dat het ziekenhuis zomaar met de stroom meedreef. Integendeel, Bonheiden wist altijd de nodige manoeuvreerruimte te behouden om 'zijn eigen ding te doen'.

Het historische onderzoek liep tot en met het jaar 2004. De laatste jaren komen in het boek slechts zeer summier aan bod, met de vaststelling dat Imelda is uitgegroeid tot een groot regionaal ziekenhuis waarin alle basisdisciplines en steeds meer gespecialiseerde diensten aanwezig zijn. Het aantal personeelsleden is opgelopen tot een duizendtal, het aantal opnames tot ca. 22.000. Het ziekenhuis bevindt zich nu op een kruispunt en staat voor belangrijke beslissingen. Het volhouden van zijn eigenzinnige geestesgesteldheid in een wijzigend ziekenhuis- en gezondheidslandschap vormt in de toekomst vermoedelijk de voornaamste uitdaging.

Het boek, volledig in kleur, telt 300 blz., ca. 150 illustraties en ca. 40 tabellen en grafieken. Het kost 20 euro en is te koop bij het Imeldaziekenhuis (Imeldalaan 9, 2820 Bonheiden; 015 50 61 00; directie@imelda.be).

Het gevecht met Leviathan

Nieuwe publicatie van KADOC-erevoorzitter Emiel Lamberts

Het gevecht met Leviathan. Een verhaal over de politieke ordening in Europa (1815-1965) schildert een breed fresco van de internationale politiek, de vormgeving en de invulling van de moderne staat in het negentiende-eeuwse Europa, met aandacht voor de nawerking in de twintigste eeuw. Het gaat dus om een ‘histoire de longue durée’, die zich afspeelt in de Europese ruimte. Meteen wordt duidelijk dat het boek op een zeer omvangrijk bronnen- en literatuuronderzoek steunt. Het heeft aanleiding gegeven tot een jarenlange ‘peregrinatio academica’ doorheen Europa.

Het boek focust in de eerste plaats op de invulling van de taken en de maatschappelijke impact van de moderne staat. Het toont aan hoe het verzet tegen de staatsalmacht, gesymboliseerd door de *Leviathan* van Thomas Hobbes, een belangrijke weerslag heeft gehad op de politieke vormgeving van de Europese samenleving. Een ‘liberale’ strategie voorzag in een beschermend rechtsstatuut voor de individuele burgers. Een complementaire ‘sociale’ strategie streefde naar een versterking van het sociaal weefsel als tegenwicht tegen de staatsmacht. Na 1945 zouden beide tendensen met elkaar verweven raken.

EMIEL LAMBERTS

Het gevecht met Leviathan

EEN VERHAAL OVER DE POLITIEKE ORDENING
IN EUROPA, 1815-1965

Verweer tegen de staatsalmacht

Het gevecht met Leviathan besteedt vooral aandacht aan het sociaal verweer dat conservatieve en kerkelijke kringen organiseerden tegen de staatsalmacht. Ze wilden het staatsgezag aan banden leggen door een politiek van machtsdeling (vooral decentralisatie) en door de ontwikkeling van een sterk maatschappelijk middenveld. Ze leunden aan bij de opvattingen van theoretici als Montesquieu en de Tocqueville en zetten zich af tegen de rousseauaanse, gecentraliseerde natiestaat, die volgens hen een geatomiseerde samenleving tot stand bracht en tot despotisme kon leiden. Ze waren voorstanders van een rijksgeschakeerde en gelede samenleving, waarbinnen natuurlijke verbanden en gemeenschappen zich vrij konden ontwikkelen en de burgerlijke vrijheden beschermen.

De katholieke kerk, die haar autonomie wilde verdedigen tegen kerkvijandige regeringen, sloot zich aan bij dat ideeëngoed, dat ook haar sociale leer beïnvloedde. Globaal gezien werd gekozen voor een samenlevingsopbouw van onderuit, een benadering die aanwezig is in het moderne subsidiariteitsbeginsel, dat een constitutioneel beginsel van de Europese Unie zou worden.

Een verhaal

Dit politiek-filosofisch betoog, dat het belang aantoonde van een goed georganiseerde 'civil society' naast een liberaal-democratische staatsstructuur, bezit op zich een hoge abstractiegraad, maar de auteur had de ambitie het toegankelijk te maken voor een ruimer publiek. Daarom werd ervoor gekozen het in te kleden in een 'verhaal over mensen', wat blijkt uit de ondertitel van het boek: *Een verhaal over* (niet 'de geschiedenis van') *de politieke ordening in Europa*. Het gaat om één verhaal. Daarnaast zijn er nog vele andere denkbaar.

In dit verhaal treedt vooral de figuur van de Oostenrijkse topdiplomaat Gustav von Blome (1829-1906) naar voren, een brugfiguur tussen het conservatisme en de christendemocratie. Hij was een kleinzoon van de Oostenrijkse kanselier Metternich en een geduchte tegenstander van Bismarck. Terwijl die laatste een verbinding tot stand bracht tussen het conservatisme en het nationalisme, ijverde Blome voor een samengaan van het conservatisme en de christelijke volksbewegingen, een strategie die hij op Europese schaal bevorderde en die op langere termijn vruchten zou afwerpen.

Blome en de anderen Blome was volgens Alcide de Gasperi, de grondlegger van het naoorlogse Italië, “un bel tipo d’europeo”. De Londense *Telegraph* typeerde hem ooit als een “Fransman met de Fransen, Engelsman met de Engelsen, Rus met de Russen, Duitser met de Duitsers”. In 1885 typeerde Paul Vasili hem in zijn wijd verspreide boek *La société de Vienne* als de meest erudiete en ontwikkelde aristocraat van de Oostenrijks-Hongaarse dubbelmonarchie. Wegens zijn grote denkracht, zijn karaktersterkte en zijn veelzijdigheid noemde de Franse sociaal-theoreticus René de la Tour du Pin hem zelfs “un surhomme”. De levensloop van deze fascinerende figuur kon gereconstrueerd worden door (haast toevallige) vondsten van bijzonder interessante godocumenten en brievenreeksen.

In het boek worden nog veel andere figuren geportretteerd: prominente staatslieden, zoals Metternich, Bismarck en Adenauer; kerkleiders, zoals de pausen Pius IX en Leo XIII en de Zwitserse bisschop Gaspard Mermillod. De lezer maakt ook kennis met salonfiguren, zoals de Franse homofiele graaf Louis de Pons, de Russische prinses Ekaterina Bagration - één van de godinnen van het Congres van Wenen (1815) - en de Poolse gravin Maria Kalergis, een diva die aanbeden werd door talloze kunstenaars en staatslieden. Niet enkel aristocraten, maar ook succesvolle zakenlieden, zoals de would-be bankier Jan Willem Cramer uit Amsterdam en de Gentse katoenindustriël Joseph de Hemptinne, spelen een rol van betekenis in het verhaal.

Daarnaast duiken politieke agitators op, zoals de Franse graaf Paul de Bréda, door een tijdgenoot getypeerd als: “noble bohème, socialiste chrétien, plein de dettes, jamais sou, mais quantité de maîtresses”. De meest intrigerende figuur is uiteraard de ‘innominato’, de Poolse prelaat Wladimir Czacki, die spin in het web rond Pius IX, die er door zijn intriges jarenlang in slaagde de pauselijke politiek te bepalen. Maar de lezer maakt ook kennis met meer idealistische figuren, zoals Blomes alter ego, de Oostenrijkse graaf Anton Perglen. Het boek brengt dus een verhaal over mensen van zeer uiteenlopende pluimage, die ieder hun eigen rol speelden in het tijdsgebeuren. Daarom wordt op de achterflap vermeld dat het verrassende reminiscenties bevat aan de romanfiguren uit *La Comédie humaine* van Honoré de Balzac.

Persreacties De eerste reacties in de pers over *Het gevecht met Leviathan* waren unaniem lovend. Frank Helleman schreef in *Knack* (20 april 2011) dat “de auteur haarfijn maar ongemeen spannend de (r)evolutie van de christelijk-sociale politiek uitlegt (...) Niet alleen een meeslepend verhaal van vroeger, maar ook een ‘eye-opener’ voor wie de politiek en de samenleving van nu wil inschatten. Kortom, geschiedenis op zijn best”.

Voor Rob Hartmans in *De Groene Amsterdammer* (27 april 2011) werd duidelijk “dat begrippen als conservatisme en progressiviteit betrekkelijke begrippen zijn Interes-

sant is vooral dat de auteur laat zien hoe uiterst conservatieve denkbepelden uit het begin van de negentiende eeuw een bijdrage hebben geleverd aan het gedachtegoed dat een grote rol speelde bij de totstandkoming van de Europese Unie. [...] Wat in 1870 hopeloos achterhaald leek, het idee van een supranationale orde, werd na 1945 een positieve kracht.”

Bismarck en Pius IX aan het schaakbord. Karikatuur gepubliceerd in *Kladderadatsch*. [Leuven, K.U.Leuven, Centrale bibliotheek]

Elsbeth Etty in *NRC-Handelsblad* (28 april 2011) heeft het over “een breed opgezette studie over de Europese geschiedenis na Napoleon [...] Aan de hand van Blome betreden wij de Parijse en Peterburgse salons, waar de adellijke decadentie nog heerste. [...] De lijn in dit boek loopt van Metternich via Bismarck naar Adenauer en diens verdienste voor een verenigd Europa. Is het kerkgeschiedenis? Diplomatieke geschiedenis? Biografie? Lamberts heeft van deze verschillende, ongelijksoortige bestanddelen een uitstekend leesbaar verhaal gemaakt.”

Voor Ronald Havenaar in *Vrij Nederland* (21 mei 2011) is het “een prachtig boek [...] met een ideale combinatie van empathie en afstand [...] Een biografie van Gustav von Blome [...] en tegelijk een fascinerend portret van de tweede helft van de negentiende eeuw, de tijd waarin de Europese orde aan het wankelen raakte.”

Het gevecht van Leviathan is verkrijgbaar in de betere boekhandel.

IN MEMORIAM JOSETTE NIHOUL

Op 3 maart ll. overleed oud-collega Josette Nihoul op 54-jarige leeftijd. Zij was in de jaren 1984-1991 verbonden aan KADOC als archiefconsulente. Nadien was ze werkzaam op de documentatiedienst van de Belgische Boerenbond. In die hoedanigheid had ze nog regelmatig contact met het centrum en volgde ze de werking ervan met veel interesse op. We bieden haar familie ons diep medeleven aan.

Religieuze instituten en identiteit(en) Nieuw themanummer van *Trajecta*

Op 24 april 2009 ging in Leuven de tweede studiedag van RELINS-België door, het historisch onderzoeksnetwork voor de geschiedenis van religieuze instituten in België. Waar de eerste studiedag in 2007 de algemene historiografie in verband met religieuze instituten in België belichtte, werd ditmaal geopteerd voor een tweetalige themadag rond 'Religieuze Instituten en Identiteit(en)/Instituts Religieux et identité(s)'. De lezingen die op de studiedag in 2009 werden gepresenteerd, zijn nu in een herwerkte en geactualiseerde versie opgenomen in een nieuw themanummer van *Trajecta*.

Het uitgangspunt was de vraagstelling naar de constructie en het belang van identiteit(en) binnen de context van de geschiedenis van religieuze instituten. De verschillende manieren waarop het concept identiteit kan worden ingevuld, duidt op de sterke gelaagdheid van het begrip. Het leidmotief van de studiedag en het voorliggende themanummer was precies de uitwerking van die vele lagen binnen de historische context van het ontstaan en de ontwikkeling van religieuze instituten vanaf de middeleeuwen. Vanuit een comparatief perspectief werd voor het eerst ook over de Belgische grenzen heen gekeken, parallel aan de internationale dimensie van veel religieuze instituten, in bijzonder de traditionele orden en congregaties van pauselijk recht. In de vijf bijdragen worden diverse nieuwe invalshoeken en benaderingswijzen van het thema religieuze instituten en identiteit(en) naar voren gebracht.

Het *Trajecta*-themanummer *Religieuze instituten en identiteit(en)*, onder redactie van Kristien Suenens en Jan De Maeyer (KADOC-K.U.Leuven), telt 128 blz., kost 10 euro (excl. verzendingskosten) en kan worden besteld via de KADOC-website.

Met steun van de
Vlaamse overheid

Werkten mee aan dit nummer / Lieve Claes / Jo Deferme / Jan De Maeyer / Godfried Kwanten / Emiel Lamberts / Luc Vints / Staf Vos / *Vormgeving* / Alexis Vermeylen / *Druk* / Peeters, Herent / *Verschiјnt tweemaandelіks* / wordt op aanvraag kosteloos toegezonden / *Kantoor van afgifte* / 3000 Leuven 1 / *Verantwoordelijke uitgever* / Emmanuel Gerard / Kortrijksestraat 351 / 3010 Leuven (Kessel-Lo)

KADOC / Documentatie- en onderzoekscentrum voor religie, cultuur en samenleving / *Adres* / Vlamingenstraat 39 / B - 3000 Leuven / *Telefoon* / +32 (0) 16 32 35 00 / *Fax* / +32 (0) 16 32 35 01 / *E-mail* / postmaster@kadoc.kuleuven.be / *Internet* / <http://kadoc.kuleuven.be> / *Giften voor KADOC* / kunnen worden overgemaakt op rekeningnummer 734-0194177-89 van de K.U.Leuven met vermelding '400/0000/53084 gift KADOC'. Vanaf 40 euro wordt een fiscaal attest bezorgd.

Uw steun voor de realisatie van het nieuwe erfgoeddepot in Heverlee blijft ook erg welkom. Inlichtingen over de modaliteiten van het bouwfonds vindt u in een speciale brochure die u op eenvoudige aanvraag wordt toegezonden. U kunt natuurlijk ook rechtstreeks het bouwfonds steunen via een overschrijving op rekeningnummer 734-0194177-89 van de K.U.Leuven met vermelding '400/0000/49448 gift KADOC'. Ook daarvoor wordt vanaf 30 euro een fiscaal attest bezorgd.